

Organ Ticareti ve Nakil Turizmi İstanbul Deklarasyonu (2018 Basımı)

Önsöz

Yirminci Yüzyılın en büyük tıbbi başarı öykülerinden biri olan organ nakli, dünya çapında yüzbinlerce hastanın yaşamını uzatmış ve iyileştirmiştir. Kendini adanmış sağlık çalışanları sayesinde ulaşılan pek çok önemli bilimsel ve klinik gelişmenin yanı sıra organ vericilerinin ve onların ailelerinin göstermiş olduğu sayısız fedakarlık, organ naklini yalnızca hayat kurtaran bir tedavi haline getirmekle kalmamış, aynı zamanda insan dayanışmanın da sembolü haline getirmiştir. Ancak bu başarılar, sayısız organ ticareti, organ nakli amacıyla insan ticareti ve yoksul ve etkilenebilir insanlardan organlarını satın almak için yurt dışına seyahat eden hastaların vakalarıyla lekelenmiştir. 2007 yılı içinde tahmini olarak dünya çapındaki nakillerin %10 kadarı bu tarz yöntemler içermiştir.[1]

Bu etik olmayan hareketlerin oluşturduğu acil ve büyüyen problemlere işaret etmek amacıyla Organ Nakli Derneği (TTS) ve Uluslararası Nefroloji Derneği (ISN) Nisan 2008'de İstanbul'da bir Zirve Toplantısı düzenlemiştir. Bilimsel ve tıbbi organ temsilcilerinden, hükümet yetkililerinden, sosyal bilimcilerden ve etik üzerine çalışan uzmanlardan oluşan 151 katılımcı, müteakiben ilgili yüzotuzbeşten fazla ulusal ve uluslararası kuruluş ile hükümet organı tarafından onaylanan İstanbul Deklarasyonu üzerinde görüş birliğine varmıştır.[2]

İstanbul Deklarasyonu, organ bağıışı ve nakli uzmanları ile onların ilgili alanlarda faaliyet gösteren meslektaşlarının, dünyanın her yerindeki güçsüz ve fakir insanlara zarar veren etik dışı ve istismar edici uygulamalara itimat etmeksizin, naklin faydalarını en üst seviyeye çıkarmaları ve ihtiyacı olanlarla hakca paylaşmaları kararlılığını vurgulamıştır. Deklarasyon, bu amacı paylaşan uzmanlar ve kanun koyucular için etik kılavuz temin etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle bu Deklarasyon, uzman kuruluşlar, ulusal sağlık otoriteleri ve Dünya Sağlık Örgütü [3], Birleşmiş Milletler [4,5] ve Avrupa Konseyi [6-8] gibi devletlerarası organizasyonlar tarafından gerçekleştirilen, organ bağıışı ve nakline ilişkin etik programlar geliştirilmesini desteklemeye ve organ ticareti ile nakil turizmini engellemeye yönelik çabaları tamamlamıştır. Bu çabalar 2008 yılından bu yana dünya genelinde, ülkelerde kaydedilen dikkat çekici ilerlemelere katkıda bulunmuştur.

2010 yılında TTS ve ISN, Deklarasyon'un bilinirliğini arttırmak ve organ ticareti ile organ nakli turizminde ortaya çıkan zorluklarla mücadele etmek için İstanbul Deklarasyonu Muhafaza Heyeti (DICG)'ni oluşturmuştur. Şubat 2018 ve Mayıs 2018 tarihleri arasında, DICG, klinik, hukuki ve sosyal alanlardaki gelişmelere cevap verebilmek adına Deklarasyonu güncellemek için ilgili tüm taraflara açık geniş kapsamlı bir istişare toplantısı gerçekleştirmiştir. İstişare sürecinin sonuçları Temmuz 2018'de Madrid'de TTS Uluslararası Kongre'sinde sunulmuş, değerlendirilmiş ve bu belgede olduğu şekliyle kabul edilmiştir.

Bu Deklarasyon, bir bütün olarak değerlendirilmeli ve her bir prensip, aynı derecede önemli diğer tüm prensiplerin ışığında uygulanmalıdır. Ekli Gerekçe, Deklarasyon metnini açıklamakta, ayrıntılı olarak değerlendirmekte ve uygulamaya yönelik stratejiler önermektedir.

Tanımlar

Aşağıdaki terimlerin anlamları bu belge bağlamında belirtilmiştir.

Organ ticareti, aşağıdaki fiillerden herhangi birinden meydana gelir:

- (a) Canlı ya da ölü vericiden, geçerli rıza ya da yetki olmaksızın veya mali kazanç ya da verici ve/veya üçüncü kişiye yönelik ölçülebilir bir fayda karşılığında organların alınması,
- (b) Bu organların taşınması, saklanması, nakli ya da diğer bir şekilde kullanılması,
- (c) Sağlık mesleği erbabı, kamu görevlisi ya da özel sektör tüzel kişiliği çalışanı tarafından ya da bu kimselere yönelik olarak, organların tanımlanan şekilde alınmasını veya kullanılmasını kolaylaştırmak ya da sağlamak için hukuka aykırı herhangi bir fayda teklif edilmesi,
- (d) Vericilerin veya alıcıların, mali kazanç ya da ölçülebilir bir fayda sağlamak için teşvik veya temin edilmesi,
- (e) Bu fiillerden herhangi birinin işlenmesine yardım etmek veya azmettirmek ya da işlenmesine teşebbüs etmek.¹

Organ almak amacıyla insan ticareti, organların alımı amacıyla, tehdit ya da zor kullanarak veya cebir kullanma, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, aldatma ya da hile gibi başka biçimlerde gücün kötüye kullanımı yoluyla ya da insanların zor durumda olmasından yararlanarak veya bir başkası üzerinde kontrol sahibi olan bir kişiyi razı etmek için para ya da bir başka menfaaat vererek veya alarak insanları temin etmek, taşımak, nakletmek, barındırmak ya da alıkoymaktır.²

Bu Deklarasyon bağlamında, **ikamet eden kişi** kavramı, bir ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın, o ülkede yaşamını kuran kişiyi ifade ederken; **ikamet etmeyen kişi** kavramı, o ülkede geçici olarak ikamet edenler de dâhil olmak üzere nakil amacıyla bir ülkeye seyahat eden ve o ülkede yerleşik olmayan tüm kişileri ifade eder.

Organ nakli için seyahat, insanların nakil amacıyla yetki alanları³ arasındaki hareketleridir. Eğer organ alımı amacıyla insan ticaretini ya da organ ticaretini içeriyorsa veya bir ülkede ikamet etmeyen hastalara nakil hizmeti sunmaya özgülenmiş kaynaklar (organlar, meslek erbapları ve nakil merkezleri), o ülkenin kendi nüfusuna nakil hizmeti sunma kapasitesini zayıflatıyorsa, nakil için seyahat etik kabul edilmeyen **nakil turizmi** halini alır.

¹ Bu tanım *Organ Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi* (2015)'nden türetilmiştir. [8]

² Bu tanım *Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol* (2000)'den türetilmiştir. Protokol, insan ticareti mağdurunun 'rızasının', tanımda belirtilmiş olan araçlardan herhangi birinin kullanıldığı durumlarda geçersiz olduğunu belirtmektedir.

³ Bu Deklarasyon bağlamında, yetki alanı kavramı yalnızca ulusları değil, aynı zamanda devletleri, eyaletleri, ülkelerin sınırları içinde resmi olarak tanımlanmış diğer alanları ve organ bağışını ve naklini düzenleyen bölgesel ve diğer ulus ötesi yetkili tüzel kişileri de kapsamaktadır.

Organ bağışında ve naklinde yetkinlik, bir ülkenin nakil ihtiyaçlarını, o ülkede sağlanan bağış ve nakil hizmetlerini ve o ülkede ikamet eden kişiler tarafından bağışlanan organları kullanarak ya da kaynakları diğer ülkeler veya yetki alanları ile hakça paylaşarak karşılaması anlamına gelir.

Organ bağışında mali tarafsızlık, vericilerin ve onların ailelerinin, bağış sonucunda mali olarak ne kayıplarının ne de kazançlarının olması anlamına gelir.

İlkeler

1. Hükümetler organ yetmezliğini engellemek ve tedavi etmek için nüfuslarının tüm sağlık hizmeti ihtiyaçlarını karşılamaya uygun klinik ve etik olarak ses getiren programlar geliştirmeli ve uygulamaya koymalıdır.
2. Organ vericilerinin ve alıcılarının en etkili şekilde bakımı, nakil politikalarının ve programlarının birincil hedefi olmalıdır.
3. Organ ticareti ve organ alımı amacıyla insan ticareti yasaklanmalı ve suç sayılmalıdır.
4. Organ bağışığı mali bakımdan tarafsız bir eylem olmalıdır.
5. Her bir ülke veya yetki alanı, ölü ya da canlı vericiden alınan organların korunması ve organ naklinin gerçekleştirilmesi sürecini uluslararası standartlara uygun olarak yürütmek adına mevzuatını ve düzenlemelerini geliştirmeli ve uygulamaya koymalıdır.
6. Her bir yetki alanında yetkilendirilmiş olan makamlar, standardizasyonu, izlenebilirliği, şeffaflığı, kaliteyi, güvenliği, adaleti ve kamu güvenini sağlamak için organ bağışığı, dağıtımı ve nakli uygulamalarını denetlemeli ve sorumlu olmalıdır.
7. Bir ülkede ikamet eden bütün kişiler, bağış ve nakil hizmetleri ile ölü vericilerden temin edilen organlara adil erişim hakkına sahip olmalıdır.
8. Nakil için organlar, etik normlar ve klinik ölçütlerin rehberliğinde, nesnel, ayrımcı olmayan, meşru ve şeffaf kurallara uygun olarak, ülkeler ve yetki alanları içinde hakça dağıtılmalıdır.
9. Sağlık mesleği erbapları ve sağlık hizmeti kuruluşları organ ticaretini, organ alımı amacıyla insan ticaretini ve nakil turizmini önlemeye ve çözmeye yardımcı olmalıdır.
10. Hükümetler ve sağlık mesleği erbapları, ülkelerinde ikamet eden kişilerin nakil turizmi ile uğraşmalarını engellemek ve önlemek için stratejiler uygulamalıdır.

11. Ülkeler, organ bağışında ve naklinde yetkinliğe ulaşmak için çaba göstermelidir.

REFERANSLAR

1. Shimazono Y. 2007. The state of the international organ trade: a provisional picture based on integration of available information. *Bulletin of the World Health Organization*, 85(12): 955-962.
2. Steering Committee of the Istanbul Summit. Organ trafficking and transplant tourism and commercialism: the Declaration of Istanbul. *The Lancet*. 2008 Jul 5;372(9632):5-6.
3. Sixty-Third World Health Assembly. *WHO Guiding Principles on Human Cell, Tissue and Organ Transplantation*, endorsed in Resolution WHA63.22, 21 May 2010, available at <http://www.who.int/transplantation/en/>.
4. United Nations General Assembly. *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, endorsed in Resolution 55/25, 15 Nov. 2000, available at <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.
5. United Nations General Assembly. *Strengthening and promoting effective measures and international cooperation on organ donation and transplantation to prevent and combat trafficking in persons for the purpose of organ removal and trafficking in human organs*, endorsed in Resolution 71/33, 8 September 2017, available at https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/322.
6. Council of Europe. *Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine* (ETS No. 164), Oviedo, 4 April 97, available at <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164>.
7. Council of Europe. *Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin* (ETS No. 186), Strasbourg, 1 May 2006, available at <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/186>.
8. Council of Europe. *Convention against Trafficking in Human Organs* (ETS No. 216), Santiago de Compostela, 25 March 2015, available at <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/216/>.